

Ekonomisk teori och företagshistorisk forskning

Den företagshistoriska forskningen har ett dubbelt problem, menar Berndt Öhman. Den ekonomiska teorin är dåligt utvecklad för att kunna utnyttjas i forskningen, samtidigt som forskningen är dåligt avpassad för att bidra till teorins utveckling. □

Det finns en risk för att den ekonomiska teorin i sin strävan efter allmängiltighet abstraherar så starkt från varje verkligt samhälle att den blir innehållslös, ointressant och verklighetsfrämmande. De råd ekonomer ger om den ekonomiska politiken avfärdas tex ofta som "orealistiska". Man kan kanske också förstå att ekonomerna har haft svårt att infoga politiken i sina teorier. Den keynesianska synen på politiken som ett reservat för en välutbildad elit, som söker effektiva politiska lösningar där marknaden misslyckas, håller knappast längre.

Mera anmärkningsvärt är att den ekonomiska teorin också har en tendens att abstrahera bort från de företag som faktiskt existerar. I makroteorin sågs mycket litet om vad som sker inom företagen (och hushållen). Företagen finns på en marknad men denna marknad är så perfekt att företagen egentligen inte agerar, de bara anpassar sig. Monopolteorin är ett försök att närma sig verkligheten och mikroteorin har under senare tid utvecklats mot större hänsyn till företagens faktiska beteende, tex att priserna inte "bildas" utan sätts av företagen.

För att få veta hur företagen egentligen beter sig krävs studier av företagen, tex i form av företagshistorisk forskning. *Historisk tidskrift* har gett ut ett specialnummer (nr 3, 1979) som just behandlar detta ämne. Numret innehåller dels några allmänt diskuterande uppsatser, dels några uppsatser som presenterar forskningsprojekt i företagshistoria.

Brist på teori i företagshistorisk forskning
När man läser tidskriften påminns man om det faktum att det i Sverige under lång tid pågått en inte obetydlig forskning om olika företags historia, särskilt av ekonomisk-historiker. Erik Dahmén menar dock att den företagshistoriska forskningen bidragit foga till teoriutvecklingen.

Problemet tycks vara dubbelt. Den ekonomiska teorin är dåligt utvecklad för att utnyttjas i företagshistorisk forskning. Den företagshistoriska forskningen är också dåligt avpassad för att bidra till teorins utveckling. Dahmén utvecklar båda synpunkterna i en uppsats men det är naturligtvis det senare problemet som dominerar tidskriftsnumret.

Man kan kanske betrakta detta som något av historikernas klassiska problem. De arbetar med små intensivt studerade urval. Svårigheten är då, som Kersti Ullenhag skriver, "frågan om de undersökta företagens representativitet". Problemet kan avfärdas med att historiker studerar "det unika" – då kan inga teorier användas, inga synteser utvecklas. Men bidragsgivarna i *Historisk tidskrift* nöjer sig inte med detta. Ambitionen är att få fram representativa företag. Ragnhild Lundström vill gå "från mikrostudier av företag till åtminstone mikro-makro, där någon eller några aspekter renodlas och undersöks för ett större antal företag". I sin introduktion till specialnumret skriver Håkan Lindgren att "mikroundersökningar av vad som händer på företagsnivå bör relateras till någon idé, hypotes eller om man så vill teori om makrostrukturen för att den induktiva metoden skall bli meningsfull och resultaten kunna bidra till vår kunskap om helheten."

Strävan att koppla samman ekonomisk teori och företagshistoria präglar således dagens ekonomisk-historiker. Det var i och för sig en strävan som redan präglade Eli Heckscher, portalfiguren i svensk ekonomisk historia. I sin översikt över tidigare företagsmonogra-

fier (publicerade efter 1950) pekar dock Ulf Olsson på att många välgjorda arbeten står som "solitärer, utan sitt fulla värde för den ekonomisk-historiska forskningen". Man vill kanske också peka på att en del monografier – tex den om Fagerstabrukens historia – fått en sådan bredd och omfattning att de verkligen ger information om helheten (i detta fall om hela den svenska järnhanterings historia). Man har också på vissa områden – det gäller framför allt bankväsendet – ett så stort antal monografier, varav flera av hög klass, att systematiska jämförelser bör vara möjliga. Men där kommer svagheten i denna upplagning fram – vem gör denna jämförelse? Vem gör syntesen? Det är ingen som agnar sig åt den verksamheten.

Det bör kanske också sägas att företagshistoria – liksom all historia – måste anses ha värde även för sin egen skull och inte bara som instrument för prövning eller generering av teorier och hypoteser inom samhällsvetenskaperna. Även "det unika" är då värdefullt att studera – men för att veta om det är unikt bör man ha någon uppfattning om det generella! Teorin behövs alltså just för att få kunskaper och insikter om tidigare epoker och skeden.

Nya infallsvinklar
Historisk tidskrift presenterar flera

forskningsprogram där denna teoretiska medvetenhet uppenbart finns starkare än tidigare. Påtaglig är också strävan att se företagets roll för och samspel med den lokala omgivningen, det gäller tex ett par forskningsplaner som presenteras av Bo Hännestrand och Alf Johansson. Ett annat projekt av Bob Engelbertsson behandlar arbetsmiljön vid Sala gruva. Exempel visar att nyorienteringen inte bara gäller teoretisk medvetenhet utan också infallsvinkel, vilket är uttryck för en värdering – vad är det egentligen man intresserar sig för? Kanske har företagshistorien ändå särskilt stora möjligheter att belysa företagarens roll och just få en inriktning som passar mikroteoris nuvarande utveckling. Teorier för löntagastyrda företag har uppenbarligen svårare att få empirisk prövning.

Tidskriften ger i sitt specialnummer en god överblick över den företagshistoriska forskningen i Sverige i dag. Den visar vilka ambitioner som finns. Men det framkommer också att de höga ambitionerna är svåra att uppfylla. Så värst annorlunda än tidigare torde inte monografierna bli. Alla gamla krav på en "välgjord" monografi står kvar – men därtill kommer nu större krav på att man diskuterar företagets representativitet, att man sätter in företaget i ett större sammanhang.

*Berndt Öhman**

* Forfattaren är universitetslektor i samhällsekonomi och huvudsekreterare i Lontagarfondutredningen